

Nr 55.

Ankom till riksdagens kansli den 6 december 1940 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare anslag till flottans ersättningsbyggnad jämte i ämnet väckta motioner.

(1:a avd.)

I en den 8 november 1940 dagtecknad proposition, nr 61, har Kungl. Maj:t, under återopande av vid propositionen fogat utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att till Flottans ersättningsbyggnad å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1940/41 under fjärde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 31,800,000 kronor.

I samband härmed har utskottet till behandling förehått

dels en inom första kammaren av herr *C. Lindhagen* väckt motion (I: 26), vari hemställts, att propositionen nr 61, såvitt den avser byggandet av två lättare artillerifartyg för en kostnad av 100 miljoner kronor, icke måtte bifallas;

dels en inom första kammaren av herrar *E. G. C. Brandt* och *L. Svedberg* väckt motion (I: 27), vari yrkats, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts förslag om anvisande av medel för byggande av två kryssare;

dels en inom första kammaren väckt motion av herr *C. Lindhagen* (I: 28), vari hemställts, att riksdagen ville dels avslå äskandet i propositionen nr 61 om anslag av 100 miljoner kronor till två kryssare, dels ock överväga om det i propositionen framställda förslaget om anslag å 41,400,000 kronor till jagare och undervattensbåtar borde anses såsom omistligt eller åtminstone kunde beskäras;

dels en inom andra kammaren av herr *I. Pettersson* i Rosta *m. fl.* väckt motion (II: 43), vari hemställts, att riksdagen ville avslå det i propositionen nr 61 framställda förslaget, såvitt det avsåge byggandet av en av de avsedda kryssarna, samt till följd härav minska det i propositionen begärda anslaget med 10 miljoner kronor;

dels en inom andra kammaren av herr *O. W. Lövgren* väckt motion (II: 44), vari yrkats, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts förslag till byggande av två kryssare och i stället anslå medlen till byggandet av mindre fartygsenheter, undervattensbåtar, motortorpedbåtar och jagare, samt till förstärkning av kustartilleriet;

dels ock en inom andra kammaren av herr *E. Lindberg* i Umeå väckt motion (II: 45), vari yrkats, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts förslag om anvisande av medel för byggande av två kryssare.

I fråga om de skäl, motionärerna anført till stöd för sina framställningar, får utskottet hänvisa till motionerna.

Av ovannämnda statsrådsprotokoll inhämtas följande.

Genom propositionen nr 97 till 1940 års lagtima riksdag framlade Kungl. Maj:t förslag om medelsanvisningar dels för fullföljande av vissa redan påbörjade fartygsbyggen, dels ock för nyanskaffningar av vissa andra fartyg. I sistnämnda hänseende föreslogs sålunda att, utöver förut beslutade byggen, ett antal minsvepare och ett antal undervattensbåtar skulle nybyggas samt att ett nytt moderfartyg för undervattensbåtar skulle anskaffas. Vidare skulle anskaffas ett antal motortorpedbåtar, varjämte för ytterligare fartygsanskaffningar begärdes visst belopp, avsett för de sedermera från Italien inköpta jagarna. Propositionen utmynnade i en hemställan, att riksdagen måtte för de föreslagna fartygsanskaffningarna m. m. anvisa dels å tilläggsstat för budgetåret 1939/40 ett reservationsanslag av 63,335,000 kronor och dels å riksstaten för budgetåret 1940/41 ett reservationsanslag av 54,050,000 kronor. Denna hemställan vann riksdagens bifall.

Nämnda proposition omfattade icke några medel för byggande av artillerifartyg. Efter förslag av Kungl. Maj:t beviljade 1939 års lagtima riksdag ett anslagsbelopp av 13,900,000 kronor för påbörjande av två s. k. kustförsvarsfartyg. Av dessa medel togs sedermera efter beslut av samma års urtima riksdag ett belopp av 5,000,000 kronor i anspråk för påbörjande av en av riksdagen beslutad jagare av Malmö-typ. För vissa beställningar sammanhängande med kustförsvarsfartygen hava cirka 2,900,000 kronor tagits i anspråk. Återstående 6,000,000 kronor av anslaget förutsattes i propositionen nr 97/1940 skola tagas i anspråk för då föreslagna fartygsbyggen, i följd varav det för innevarande budgetår erforderliga anslaget kunde nedsättas med nämnda belopp.

Det för kustförsvarsfartygen av riksdagen anvisade anslagsbeloppet har sålunda till största delen konsumerats för andra ändamål än det därmed avsedda. Detta sammanhänger med att frågan om kustförsvarsfartygens fortsatta byggande ansetts tillsvidare böra skjutas åt sidan. Härom anförde chefen för försvarsdepartementet vid framläggandet av nämnda proposition nr 97, att det vid prövning av denna fråga hade befunnits, att med hänsyn till det aktuella behovet av nybyggnad av lätta fartyg av olika slag för flottans räkning landets varvs-kapacitet icke för det dåvarande lämpligen borde belastas med de utomordentligt omfattande och på flera år framåt siktande arbeten som byggandet av de två kustförsvarsfartygen innebure. Det hade därför ansetts nödvändigt att tillsvidare uppskjuta påbörjandet av fartygens byggande. Den frist som sålunda uppstode, innan deras byggande kunde igångsättas, hade emellertid — i överensstämmelse med av överbefälhavaren och chefen för marinen uttryckt mening — ansetts böra utnyttjas på så sätt, att undersökningar borde göras rörande föreliggande möjligheter att inom rimliga gränser i fråga om fartygens storlek m. m. ernå förbättringar beträffande deras skydd och artilleribestyckning samt eventuellt även fart i förhållande till vad som förutsattes vid beslutet om deras byggande. Kungl. Maj:t hade därför genom

beslut den 1 mars 1940 uppdragit åt marinförvaltningen att i enlighet med de närmare direktiv, som kunde lämnas av chefen för marinen, företaga dylika undersökningar och uppgöra därav betingade förslag.

I skrivelse den 5 oktober 1940 har *marinförvaltningen* hemställt, att medel måtte anvisas för ytterligare nybyggnad av vissa fartyg för flottans räkning. Den sammanlagda kostnadssumman för de ifrågavarande fartygen har av marinförvaltningen beräknats till 173,100,000 kronor, varav ett sammanlagt belopp av 40,500,000 kronor ansetts böra upptagas å tilläggsstat för innevarande budgetår och återstoden beräknats för nästkommande och efterföljande budgetår. Marinförvaltningen har anfört, att i anslutning till vissa närmare angivna principer för sjöförsvarets uppgifter m. m. en undersökning av behovet av sjöstridsmedel verkställdes inom marinstaben. Denna undersökning hade resulterat i preliminär plan över behovet av örlogsfartyg. Ett nybyggnadsprogram, som i anslutning därtill borde planläggas, borde vara av sådan beskaffenhet, att arbetena å varven kunde påbörjas inom en förhållandevis kort tidrymd. Med beaktande av det anförda har marinförvaltningen föreslagit ett nybyggnadsprogram för den närmaste tiden, omfattande två kryssare, ett antal jagare samt ett antal undervattensbåtar.

Departementschefen har för egen del i ärendet anfört huvudsakligen följande:

Det nybyggnadsprogram för flottan under den närmast liggande tidsperioden, som innefattades i marinförvaltningens nyssnämnda förslag, innebure den nyheten i förhållande till den nuvarande sammansättningen av flottan, att en ny typ av fartyg, nämligen kryssare, föresloges skola införas. De kryssare, som för närvarande funnes, vore som bekant av specialtyper, flygplan- och minkryssare. I viss mån anslöte sig förslaget till det förslag, som på sin tid avgivits av dåvarande chefen för marinen, viceamiralen C. de Champs, i hans den 3 september 1937 avgivna utredning rörande flottans fartygstyper. Nämnda förslag innebure nämligen, att i storleksordning mellan pansarskeppen och jagarna skulle finnas en fartygstyp, benämnd pansarkryssare, med lättare artilleri än pansarskeppen men med högre fart. Förslaget funne även stöd i chefens för försvarsstaben utlåtande rörande flottans fartygstyper m. m., avgivet den 1 mars 1938.

Den kryssartyp som här föresloges avveke emellertid i åtskilliga avseenden väsentligt från den av de Champs föreslagna typen. Under det att sistnämnda fartyg vore att betrakta som en tung kryssare, borde det här föreslagna fartyget snarare rubriceras som en lätt kryssare. Dess standarddeplacement understeg den av de Champs föreslagna kryssarens med cirka 1,000 ton. Likaså vore huvudbestyckningen av mindre kaliber än på pansarkryssaren. Luftvärnsbestyckningen vore av modernaste slag. I fråga om torpedbestyckning vore den nu föreslagna kryssaren bättre utrustad än pansarkryssaren. Likaså vore maximifarten väsentligt högre hos den nu föreslagna kryssaren, som även kunde prestera en betydligt högre eldhastighet. Härjämte avsåges bepanseringen att bli god i förhållande till det för denna fartygstyp vanliga. Fartyget skulle sålunda komma att befinna sig väl i klass med i andra länder befintliga eller planerade kryssare av samma slag. Kostnaden hade beräknats till omkring 50,000,000 kronor per fartyg, inklusive viss utredning. Byggnadstiden för de två föreslagna fartygen beräknades till drygt 2½ år.

Då departementschefen nu ansåge sig böra tillstyrka byggandet av de två sålunda föreslagna kryssarna, borde detta ses i samband med de skäl som

enligt vad förut sagts förelegat för att tills vidare uppskjuta byggandet av de två beslutade kustförsvarsfartygen. Dessa skäl syntes fortfarande äga giltighet. Den utredning rörande dessa artillerifartygs egenskaper, som uppdragits åt marinförvaltningen att utföra, hade icke heller hunnit färdigställas. Då sålunda ett tillförande till flottan av nya fartyg med grövre artilleri under alla förhållanden måste draga väsentligt ut på tiden, låge den tanken nära till hands att söka tillgodose de mera aktuella behoven av artillerifartyg för flottan genom att tillföra den en fartygstyp, som visserligen icke kunde jämföras med kustförsvarsfartygen i slagkraft men som i stället besatte värdefulla egenskaper i andra hänseenden, såsom i fråga om fart och eldhastighet. Ur dessa synpunkter måste den nu föreslagna kryssartypen sägas fylla högt ställda anspråk. Då ritningarna till densamma kunde färdigställas inom mycket kort tid och viss del av bestyckningen redan vore tillgänglig, kunde vidare arbetena med fartygens påbörjande igångsättas tämligen snart. Detta i förening med det förhållandet, att byggnadstiden vore förhållandevis kort, gjorde att det värdefulla tillskott till flottan, som de föreslagna två kryssarna skulle representera, kunde åstadkommas inom en relativt näraliggande tid.

Utän att därmed föregripa en kommande prövning av frågan om de större artillerifartygen och typerna för dem, ville departementschefen således tillstyrka, att medel nu anvisades för ett omedelbart igångsättande av de två föreslagna kryssarnas byggande. Av den beräknade sammanlagda kostnadssumman, 100,000,000 kronor, beräknades 20,000,000 kronor belöpa på arbeten under innevarande budgetår. Mot dessa beräkningar torde i och för sig intet vara att erinra. Departementschefen ville dock framhålla, att vissa kostnader framdeles torde komma att uppstå såsom en följd av att denna nya fartygstyp infördes i flottan; departementschefen tänkte därvid närmast på kravet på ökade dockningsmöjligheter vid örlogsvärven.

Vad därefter beträffade marinförvaltningens förslag om omedelbart igångsättande av ytterligare nybyggnader av jagare och undervattensbåtar funne departementschefen sig böra tillstyrka, att beslut nu fattades jämväl om byggande av ett visst antal dylika fartyg. Förslaget i hela dess utsträckning hade departementschefen likväl icke kunnat förorda. Sålunda torde viss del av nybyggnadsprogrammet i fråga om jagare icke nu böra realiseras med hänsyn till att fullt tillfredsställande projekt till typ för större jagare ännu icke syntes föreligga. Departementschefen ansåge ävenledes, att ett något lägre antal undervattensbåtar borde byggas än vad marinförvaltningen föreslagit, enär i annat fall den framlagda preliminära planen över behovet av örlogsfartyg i visst avseende skulle komma att överskridas. Frågan om här föreslagna jagares typ torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles taga ställning till; typen sammanhängde nämligen i viss mån med frågan om möjligheten att omedelbart erhålla tillgång till vederbörliga ritningar. Tvenne färdigutbildade typer vore under övervägande. Ritningar till en av dem förelåge redan. Vardera av dessa typer vore dock av en mindre storlek än de s. k. Malmö-jagarna. Undervattensbåtarna åter torde böra tillhöra en av de nu befintliga typerna. Kostnaderna för de jagare och undervattensbåtar, vilkas byggande departementschefen sålunda ville tillstyrka, beräknades till sammanlagt omkring 41,400,000 kronor, av vilket belopp 11,800,000 kronor beräknades erforderliga under innevarande budgetår och återstående 29,600,000 kronor under budgetåret 1941/42.

Det belopp som i enlighet med det anförda skulle för igångsättande av de ifrågavarande fartygsbyggnaderna erfordras under innevarande budgetår uppginge till (20,000,000 + 11,800,000 =) 31,800,000 kronor. Detta belopp torde böra anvisas å tilläggsstat för innevarande budgetår under samma rubrik som det å riksstaten upptagna anslaget till flottans ersättningsbyggnad.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår har det av 1939 års lagtima riksdag för påbörjande av byggandet av två s. k. kustförsvarsfartyg anvisade anslagsbeloppet å 13,900,000 kronor till största delen tagits i anspråk för andra ändamål än det därmed avsedda. Sålunda hava jämlikt medgivanden av 1939 års urtima riksdag och 1940 års lagtima riksdag respektive 5,000,000 kronor och 6,000,000 kronor av nämnda anslagsmedel disponerats för byggande av andra för flottan erforderliga fartygsenheter. Utskottet får erinra därom, att riksdagen i sin skrivelse den 24 maj 1940, nr 255, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 97 angående anslag till flottans ersättningsbyggnad m. m. beträffande 1939 års lagtima riksdags beslut om byggandet av kustförsvarsfartyg framhöll, att riksdagen i likhet med föredragande departementschefen funnit det vara med hänsyn till det aktuella behovet av nybyggnad av lätta fartyg nödvändigt, att påbörjandet av kustförsvarsfartygens byggande tills vidare uppsköttes. Med beaktande av att departementschefen redan uppdragit åt marinförvaltningen att, i avvaktan på slutligt ståndpunktstagande till byggnadsfrågan, företaga undersökningar rörande föreliggande möjligheter att inom rimliga gränser i fråga om fartygens storlek m. m. ernå förbättringar beträffande deras skydd och artilleribestyckning samt eventuellt även fart i förhållande till vad som förutsattes vid beslutet om deras byggande, ville riksdagen uttala önskvärdheten av att dessa undersökningar bedreves med den skyndsamhet, som vore möjlig. Riksdagen ansåge det vara en angelägenhet av vikt, att riksdagen bereddes tillfälle att taga definitiv ståndpunkt till frågan om artillerifartygsbeståndet inom örlogsflottan.

Departementschefen har nu — i samband med sitt tillstyrkande av byggandet av de två av marinförvaltningen föreslagna lätta kryssarna — framhållit, att detta hans ståndpunktstagande borde ses i samband med de skäl, som förelegat för att tills vidare uppskjuta byggandet av de två beslutade kustförsvarsfartygen, vilka skäl enligt departementschefens mening fortfarande ägde giltighet. Departementschefen har tillika upplyst, att den utredning rörande dessa artillerifartygs egenskaper, som Kungl. Maj:t den 1 mars 1940 uppdragit åt marinförvaltningen att utföra, icke ännu hunnit färdigställas. Vid sådant förhållande måste frågan om tillförande till flottan av nya fartyg med grövre artilleri under alla förhållanden draga väsentligt ut på tiden.

Det nu framlagda byggnadsprogrammet avser beträffande artillerifartyg att tillföra flottan en fartygstyp, som visserligen ej kan jämföras med kustförsvarsfartygen i slagkraft, men som i stället enligt vad departementschefen framhållit besitter värdefulla egenskaper i andra hänseenden, såsom i fråga om fart och eldhastighet. Departementschefen har ansett ett beslut om byggandet av de föreslagna kryssarna icke föregripa en kommande prövning av frågan om de större artillerifartygen och typerna för dem.

I samtliga de i ärendet väckta motionerna, utom i motionen II: 43, har yrkats avslag å Kungl. Maj:ts förslag, i vad det avser byggande av kryssare. I motionen II: 43 har framställts förslag om byggande av endast en kryssare. I motionen II: 44 har, samtidigt med yrkandet om avslag å kryssarbygget, hem-

ställt, att de av Kungl. Maj:t äskade medlen för nyssnämnda ändamål skulle i stället anslås till byggandet av mindre fartygsenheter samt till förstärkning av kustartilleriet.

Utskottet är ense med departementschefen om, att de skäl, som föranlett uppskjutandet av byggandet av kustförsvarsfartygen, fortfarande kunna åberopas. Vad åter beträffar Kungl. Maj:ts nu framlagda förslag, i vad det avser byggande av två lätta kryssare, har detsamma en betydande såväl ekonomisk som principiell räckvidd. Efter att hava tagit del av de till ärendet hörande handlingarna har utskottet i likhet med departementschefen funnit den föreslagna kryssartypen kunna bliva ett synnerligen värdefullt tillskott till vår örlogsflotta. De kostnader, som äro förenade med detta fartygsbygge och vilka beräknats till 100,000,000 kronor, äro av en mycket betydande storleksordning. Härjämte måste man räkna med att införandet i flottan av den föreslagna fartygstypen får till följd vissa kostnader, såsom för ökade dockningsmöjligheter vid örlogsvarven, varigenom den angivna utgiftssumman ytterligare kommer att ökas. Det stora ekonomiska engagemang, staten ikläder sig genom byggandet av de två kryssarna, har kunnat föranleda viss tveksamhet, men utskottet har likväl blivit övertygat om, att fördelarna med att tillföra örlogsflottan dessa snabba artillerifartyg äro så avsevärda att de uppväga de ekonomiska uppoffringar, som bliva nödvändiga för förslagets realiserande. Ett positivt beslut i den av Kungl. Maj:t föreslagna riktningen måste bliva ägnat att bidraga till möjligheterna att upprätthålla Sveriges frihet och oberoende och ytterligare understryka vårt folks vilja att försvara denna sin ställning. Utskottet anser sig alltså böra biträda Kungl. Maj:ts förslag om påbörjande av byggandet av två kryssare av föreslagen typ och tillstyrker, att för ändamålet å tilläggsstat anvisas det äskade anslaget av 20,000,000 kronor. På grund härav ställer utskottet sig avvisande till de motionsvis framställda yrkandena om avslag å Kungl. Maj:ts här ifrågavarande förslag. Med den ståndpunkt utskottet sålunda intagit följer självfallet att utskottet jämväl avböjer det i motionen II: 44 gjorda yrkandet. Vad beträffar motionen II: 43 vill utskottet framhålla, att den i motionen framförda tanken att beslut nu skulle fattas allenast om byggande av en av de föreslagna kryssarna icke ur sjömilitär synpunkt torde vara att förorda. Ett väl genomtänkt flottprogram bör nämligen innefatta vissa lämpligt avvägda operativa enheter. Genom byggande av endast en kryssare kan icke den disposition av de i örlogsflottan ingående enheterna erhållas, som kan ge önskad effekt och slagkraft åt flottan, varigenom det nu framlagda programmets genomförande i väsentlig mån skulle bliva förfelat. Utskottet vill i detta sammanhang framhålla, att utskottets tillstyrkande av kryssarbygget bör ses fullt fristående från frågan om byggande av större artillerifartyg, beträffande vilket spörsmål utskottet saknar anledning att nu vidare uttala sig.

Vad angår det i förevarande proposition framställda förslaget om omedelbart igångsättande av ytterligare nybyggnader av jagare och undervattensbåtar har i motionen I: 28 i första hand ifrågasatts behövligheten av det av

departementschefen förordade byggnadsprogrammet samt i andra hand framkastats tanken på programmets beskärning. Utskottet, som tagit del av de till detta ärende hörande handlingarna, har funnit övertygande skäl föreligga för att nybyggnad av nu ifrågavarande fartygsenheter komma till stånd i den omfattning departementschefen förordat. Utskottet tillstyrker alltså Kungl. Maj:ts förslag och avstyrker bifall till det i motionen I: 28 gjorda yrkandet. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles taga ställning till frågan om de föreslagna jagarnas typ. Emot de för nu ifrågavarande fartygsbyggen beräknade kostnaderna — 41,400,000 kronor — har utskottet icke funnit något att erinra. Av nämnda belopp skulle 11,800,000 kronor beräknas bliva erforderliga under innevarande budgetår, och utskottet biträder Kungl. Maj:ts förslag, att sistnämnda belopp beviljas å tilläggsstat för budgetåret 1940/41.

I enlighet med Kungl. Maj:ts förslag böra alltså å tilläggsstat nu anvisas (20,000,000 + 11,800,000 =) 31,800,000 kronor.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,

att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande proposition och med avslag å motionerna I: 26, 27 och 28 samt II: 43, 44 och 45, till *Flottans ersättningsbyggnad* å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41 under fjärde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 31,800,000 kronor.

Stockholm den 6 december 1940.

På andra särskilda utskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Johansson* i Fredrikslund, *Oscar Olsson*, *Nilsson* i Malmö, *Tjällgren*, *Gabrielsson*, *von Stockenström*, *Ström* i Lidköping, *Andrén*, *Lindström*, *Alfred Andersson*, *von Heland* och *Boman*; samt

från andra kammaren: herrar *Svensson* i Grönvik, *Jansson* i Falun, *Törnkvist*, *Skoglund*, *Eriksson* i Stockholm, *Persson* i Falla, *Andersson* i Falkenberg, *Ward*, *Gustafson* i Vimmerby, *Ericsson* i Sörsjön, *Karlsson* i Munkedal och *Bergvall*.
